

นิติกรรมที่มีองค์ประกอบเรื่องภาษาซึ่งผู้แสดงเจตนาหรือคู่กรณีไม่คุ้นเคยเข้ามาเกี่ยวข้อง
A JURISTIC ACT CONTAINING LINGUISTIC ELEMENTS EXPRESSING INTENT OF
WHICH THE CONTRACTING PARTY IS UNFAMILIAR

ฐานะปราชญ์ รัชชกุล

Thanaprach Rutchanakul

นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายเอกชน
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : Thanaprach.rut@dome.tu.ac.th

Graduate Student of Master of Laws Program in Private Law
Faculty of Law, Thammasat University : Thanaprach.rut@dome.tu.ac.th

Received : March 1, 2023

Revised : April 20, 2023

Accepted : May 8, 2023

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับปัญหาเรื่องการใช้และตีความกฎหมายเพื่อคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือในความหมายว่าผู้ที่ไม่แสดงเจตนาโดยไม่มีความรู้ความเข้าใจอย่างเพียงพอเกี่ยวกับภาษาที่ใช้ในการแสดงเจตนาทำนิติกรรม โดยศึกษาแนวคิด ทฤษฎีของบทบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เปรียบเทียบกับหลักกฎหมายเกี่ยวกับความคุ้มครองความต้องตรงกันระหว่างเจตนาแท้จริงภายในใจกับเจตนาที่แสดงออก ของกฎหมายอังกฤษ กฎหมายออสเตรเลีย และ Draft Common Frame of Reference (DCFR) ซึ่งได้กำหนดหลักเกณฑ์และความคุ้มครองเจตนาแท้จริงของผู้ไม่รู้หนังสือ โดยสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายไทยเพื่อคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือต่อไป

การดำเนินนโยบายเพื่อเป็นศูนย์กลางการค้าและการลงทุนของประเทศไทย เป็นผลให้คนต่างด้าวต่างเดินทางเข้ามาประกอบอาชีพในประเทศไทยมากขึ้นและยังคงดำเนินต่อไปในอนาคตด้วยอัตราที่รวดเร็วและเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โอกาสที่คนชาติไทยก็ดี หรือคนต่างด้าวซึ่งทำนิติกรรมในประเทศไทยก็อาจจะแสดงเจตนาทำนิติกรรมไปด้วยความผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปจากเจตนาแท้จริงภายในใจ ด้วยเพราะความไม่รู้ไม่ชำนาญในการสื่อสารหรือเข้าใจลายลักษณ์อักษรภาษาอื่น นิติกรรมที่มีองค์ประกอบเรื่องภาษาซึ่งผู้แสดงเจตนาหรือคู่สัญญาไม่คุ้นเคยจึงเป็นรูปแบบนิติกรรมที่ปรากฏเพิ่มมากขึ้นในสังคมไทย

ความคุ้มครองการแสดงเจตนาในกรณีนิติกรรมที่มีองค์ประกอบเรื่องภาษาซึ่งผู้แสดงเจตนาหรือคู่สัญญาไม่คุ้นเคย นอกจากเรื่องความบกพร่องในการแสดงเจตนาแล้ว ในกรณีที่เจตนาแท้จริงภายในใจกับเจตนาที่แสดงออกของผู้แสดงเจตนาไม่ต้องตรงกันแต่หากผู้รับการแสดงเจตนาหรือคู่สัญญาเจตนาแท้จริงภายในใจของผู้แสดงเจตนา กรณีดังกล่าวเรียกว่า

falsa demonstratio non nocet หมายถึง การแสดงเจตนาผิดพลาดเล็กน้อย เช่น พุดผิดไป แสดงเจตนาผิดพลาดไป ซึ่งไม่กระทบถึงความสมบูรณ์ของการแสดงเจตนา และไม่ทำให้การแสดงเจตนาเสื่อมเสียไป นิติกรรมที่เกิดขึ้นจึงเป็นนิติกรรมที่เกิดขึ้นโดยสมบูรณ์ปราศจากความบกพร่องในการแสดงเจตนา ซึ่งกรณีดังกล่าวพบได้มากในนิติกรรมซึ่งมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในการสื่อสาร ดังเช่นนิติกรรมซึ่งมีองค์ประกอบเรื่องภาษาซึ่งผู้แสดงเจตนาหรือคู่สัญญาไม่คุ้นเคยเข้ามาเกี่ยวข้อง

คำสำคัญ

การคุ้มครอง, ผู้ไม่รู้หนังสือ, นิติกรรมสัญญา

ABSTRACT

This article focuses on the problem of applying and interpreting the law to protect illiterates. It studied doctrines and theories of relevant provisions by comparing with legal principles in relation to the protection of the correctness of actual internal intention and apparent intention of English law, Australian law and the and the Draft Common Frame of Reference (DCFR), establishing criteria and protection for the true intentions of illiterates, which may serve as guidelines for amending the law.

This provides an opportunity for apparent intentions of Thais or foreigners not corresponding with true intention in an internal intention due to ignorance or lack of expertise in communication and comprehension in a foreign language. Therefore, a juristic act containing linguistic elements expressing intent or with which the contracting party is unfamiliar gradually more frequent.

In protecting declaration of intention in a juristic act containing linguistic elements expressing intent of which the contracting party is unfamiliar, apparent intention did not correspond with true intention in an internal intention. Yet recipients of intent knew, or should have known, the true inner intention. This case is termed *falsa demonstratio non nocet* (a false description does not void a document, as long as the intent is clear). A juristic act occurring completely without defect in intent may contain misunderstandings in communication involving linguistic elements expressing intent or with which the contracting party is unfamiliar.

Keywords

Protection, Illiterate, Juristic act

1. บทนำ

ผู้ไม่รู้หนังสือ ตามความเข้าใจของบุคคลทั่วไปย่อมหมายถึงบุคคลซึ่งไม่สามารถอ่านเขียนภาษาแม่ของตนได้ หรือหมายถึงเพียงกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยที่อ่านเขียนภาษาไทยไม่ได้ หรือพูดภาษาไทยไม่ชัด ซึ่งการจัดระบบการศึกษาที่ได้ ย่อมทำให้ผู้ไม่รู้หนังสือในกลุ่มนี้ลดน้อยลงได้ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันประเทศไทยมีความมุ่งหมายที่จะเป็นศูนย์กลางทางการค้า การลงทุน การบริการ และเป็นจุดเชื่อมโยงในภูมิภาคเอเชีย โดยมีระบบเศรษฐกิจที่เน้นนวัตกรรมที่ดีขึ้น¹ จึงก่อให้เกิดความร่วมมือทางเศรษฐกิจและความร่วมมือเพื่อการพัฒนาประเทศ เช่น ระเบียงเศรษฐกิจอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง(GMS) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน(AEC) โครงการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก(EEC) เป็นต้น ความมุ่งหมายทางเศรษฐกิจและวิวัฒนาการทางสังคม ผู้ไม่รู้หนังสือ จึงมิใช่เพียงผู้ที่ด้อยการศึกษาที่อ่านเขียนภาษาแม่ของตนไม่ได้เท่านั้น แต่ยังรวมถึงบุคคลต่างด้าวซึ่งไม่คุ้นเคยกับการใช้ภาษาไทย ซึ่งปรากฏตัวมากขึ้นในปัจจุบันดังจะเห็นได้จาก ข้อมูลสถิติจากองค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน (International Organization for Migration [IMO]) ได้สรุปข้อมูลการย้ายถิ่นโดยรวมของคนต่างด้าวในประเทศไทยโดยเปรียบเทียบการเพิ่มจำนวนขึ้นของคนต่างด้าวในปี พ.ศ. 2557 กับสถิติจำนวนการย้ายถิ่นฐานของคนต่างด้าวเข้าสู่ประเทศไทยในปี พ.ศ. 2561 พบว่าจำนวนประชากรบุคคลต่างด้าวซึ่งย้ายถิ่นฐานเข้าสู่ประเทศไทยในปี พ.ศ. 2557 มีจำนวน 3,700,000 คนและในระยะเวลาเพียง 4 ปีจำนวนคนต่างด้าวมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นเป็นจำนวน 4,900,000 คน ซึ่งหากจำแนกประชากรต่างด้าวตามสาเหตุการเดินทางเข้าสู่ประเทศไทย สาเหตุหลักในการเดินทางเข้าสู่ประเทศไทย คือการประกอบอาชีพเป็นแรงงานในกลุ่มที่ใช้ทักษะฝีมือต่ำ ลำดับรองลงมาคือการท่องเที่ยว² ซึ่งแรงงานในกลุ่มที่ใช้ทักษะฝีมือต่ำมีความสำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจไทย และเป็นที่ต้องการในตลาดแรงงานไทยอย่างมาก จากข้อมูลสถิติแสดงสัดส่วนแรงงานต่างด้าวทักษะต่ำต่อแรงงานทั้งหมด ในบริษัทแยกตามประเภทธุรกิจ จากสถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์ นายจ้างชาวไทยต้องพึ่งพาแรงงานต่างด้าวทักษะต่ำในหลายภาคธุรกิจ เช่น ประเภทธุรกิจการเกษตรกรรม การป่าไม้ และการประมง มีอัตราการจ้างแรงงานต่างด้าวสูงสุดที่ร้อยละ 49.6 ซึ่งเป็นจำนวนใกล้เคียงกับสัดส่วนแรงงานชาวไทย³ การเดินทางของคนต่างด้าวเข้าสู่ประเทศไทยซึ่ง

¹ คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561- พ.ศ. 2580 2565 8 <<https://image.mfa.go.th/mfa/0/mkKfL2iULZ/%E0%B9%80%E0%B8%AD%E0%B8%81%E0%B8%AA%E0%B8%B2%E0%B8%A3/%E0%B9%81%E0%B8%9C%E0%B8%99%E0%B9%81%E0%B8%A1%E0%B9%88%E0%B8%9A%E0%B8%97%E0%B8%A0%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B9%83%E0%B8%95%E0%B9%89%E0%B8%A2%E0%B8%B8%E0%B8%97%E0%B8%98%E0%B8%A8%E0%B8%B2%E0%B8%AA%E0%B8%95%E0%B8%A3%E0%B9%8C%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B8%95%E0%B8%B4.pdf>> สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2566.

² 'Thailand Migration Report 2019' (reliefweb, 25 January 2019) <<https://reliefweb.int/report/thailand/thailand-migration-report-2019-enth>> สืบค้นเมื่อ 14 มกราคม 2565.

³ ชนนาค นิติโยและคณะ, 'เปิดข้อเท็จจริงแรงงานต่างด้าวในไทย' <<https://www.pier.or.th/abridged/2020/14/>> สืบค้นเมื่อ 24 ตุลาคม 2565.

เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างมหาศาลเช่นนี้ แม้เป็นเรื่องดีในทางเศรษฐกิจที่มีคนต่างด้าวเข้าจับจ่ายใช้สอยในประเทศไทยหรือยังความสะดวกสบายให้แก่ นายจ้างซึ่งสามารถจ้างแรงงานได้ในราคาถูก แต่ปรากฏการณ์ดังกล่าวยังคงเคลือบแฝงอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการทำนิติกรรมสัญญาคือ การไม่รู้ไม่เข้าใจภาษาที่ตนสื่อสารหรืออีกฝ่ายพยายามสื่อสารด้วย

การไม่รู้ไม่เข้าใจภาษาที่ตนสื่อสารหรืออีกฝ่ายพยายามสื่อสาร เป็นเรื่องปกติธรรมดาซึ่งเกิดขึ้นได้หากบุคคลผู้นั้นอยู่ต่างที่ต่างถิ่นหรือพบเจอกับบุคคลซึ่งมีเชื้อชาติพันธุ์เดียวกับตน เพราะการเรียนรู้ถ้อยคำภาษาที่ใช้พูดหรือเขียนเพื่อสื่อความของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นเรื่องยากที่จะฝึกฝนให้เกิดความชำนาญได้ในระยะสั้น ผู้ศึกษาต้องยึดโยงตนเองเข้ากับสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้นอย่างแน่นแฟ้นจึงจะสามารถใช้ภาษาของกลุ่มชนนั้นได้อย่างชำนาญ คนต่างด้าวที่หลั่งไหลเข้ามาเป็นจำนวนมากด้วยเหตุผลการเข้ามาเป็นแรงงานทักษะฝีมือต่ำก็ตี การท่องเที่ยวก็ตี ย่อมไม่ใช่บุคคลที่รับรู้หรือเข้าใจสังคมวัฒนธรรมของคนชาติไทยอย่างแน่นแฟ้น เพราะการเข้ามาเป็นแรงงานทักษะฝีมือต่ำนั้น จากงานวิจัยของชวัญชิตา กระชั้นและคณะ เรื่อง แนวทางการพัฒนาทักษะแรงงานต่างด้าวไร้ฝีมือของสถานประกอบการสำหรับอุตสาหกรรมประกอบชิ้นส่วนเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก พบว่าปัญหาและอุปสรรคหลักในด้านทักษะการทำงานของแรงงานต่างด้าวไร้ฝีมือคือเรื่องภาษาที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างนายจ้างคนชาติไทยกับลูกจ้างซึ่งเป็นแรงงานต่างด้าวประเภทแรงงานไร้ฝีมือ เพราะประเภทงานที่คนต่างด้าวกลุ่มดังกล่าวพึงทำได้นั้นถูกมองว่าเป็นลักษณะงานง่ายๆ ไม่ซับซ้อน ไม่จำเป็นต้องใช้ความรู้ความสามารถมาก จึงไม่มีการอบรมแรงงานดังกล่าวก่อนนำแรงงานกลุ่มดังกล่าวเข้าสู่ตลาดแรงงานในประเทศไทย แรงงานต่างด้าวกลุ่มดังกล่าวจึงไม่มีความรู้ความเข้าใจภาษาไทยอันเป็นภาษาหลักที่ใช้สื่อสารในการทำงานร่วมกับนายจ้างชาวไทย ส่งผลให้แรงงานต่างด้าวไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคโนโลยีและนวัตกรรม ขาดทักษะและความเชี่ยวชาญที่มีความจำเป็นต่อการปฏิบัติงาน ขาดการพัฒนาฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยี นวัตกรรม และทักษะที่จำเป็น การรู้และเข้าใจภาษาไทยจึงเป็นคุณลักษณะของแรงงานต่างด้าวไร้ฝีมือตามความต้องการของสถานประกอบการไทย⁴ ซึ่งหากพิจารณาต่อไปถึงการเข้ามาของคนต่างด้าวเพราะการเข้ามาท่องเที่ยวซึ่งเป็นการเข้ามาพำนักอาศัยในราชอาณาจักรในระยะสั้นๆแล้ว ย่อมสะท้อนให้เห็นว่าเป็นการยากที่คนต่างด้าวซึ่งเข้าสู่ประเทศไทยจำนวนมากเหล่านี้จะมีความสันทัดชัดเจนในการแสดงเจตนาทำนิติกรรมด้วยภาษาไทย หรือหากพิจารณาในทางตรงกันข้ามหากคนต่างด้าวเลือกที่จะสื่อสารโดยใช้ภาษาชาติตนกับคนชาติไทย เช่น นักท่องเที่ยวต่างด้าวชาวอังกฤษ เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารกับคนชาติไทย เช่นนี้คนชาติไทยซึ่งไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษอยู่เป็นกิจวัตรก็เป็นผู้ไม่รู้หนังสืออังกฤษเช่นกันในสถานการณ์นั้น มิเช่นนั้นคนต่างชาติผู้นั้นก็อาจต้องเผชิญ

⁴ ชวัญชิตา กระชั้น, ณภัคอร ปุณยภักดิ์สร และธีทัต ตรีศิริโชติ 'แนวทางการพัฒนาทักษะแรงงานต่างด้าวไร้ฝีมือของสถานประกอบการสำหรับอุตสาหกรรมประกอบชิ้นส่วนเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก' (2565) 2 วารสาร LawarathSocialE –Journa 72 <<https://so04.tci.thaijo.org/index.php/lawarathjo/issue/view/17471/4430>> สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2565.

กับความเสียเปรียบในการทำนิติกรรม เช่น ต้องซื้อสินค้าในราคาที่แพงขึ้นเพราะผู้ค้าชาวไทยเห็นว่าบุคคลดังกล่าวเป็นชาวต่างชาติ เป็นต้น

ความเป็นมาจากสังคมผู้ไม่รู้หนังสือดั้งเดิมซึ่งหมายถึงคนไทยซึ่งไม่สามารถอ่านเขียนภาษาแม่ของตนได้หรือหมายความว่าความคล่องแคล่วที่สุดย่อมหมายถึงเพียงกลุ่มชาติพันธุ์ ภาพจำของคนเหล่านั้นนับวันยิ่งเลื่อนหายไปจากความนึกคิดของผู้คนในปัจจุบันด้วยระบบการศึกษาที่ดีขึ้น เป็นผลให้คนไทยและกลุ่มชาติพันธุ์คนไร้รัฐ มีโอกาสเข้าถึงระบบการศึกษาของไทยได้มากขึ้น แต่มีอาจด่วนสรุปได้ว่าระบบการศึกษาที่ทำให้คนไทยอ่านออกเขียนไทยได้จะทำให้คนไม่รู้หนังสือหมดสิ้นไปจากสังคมไทยด้วยประเทศไทยมิใช่ประเทศห่างไกลไร้ผู้รู้จักและมีได้ดำรงอยู่เพียงลำพัง ย่อมต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งทางสัมพันธ์ไมตรี การประกอบธุรกิจการค้า ทำให้มีคนต่างด้าวปะปนอยู่กับคนไทยมากขึ้นการแสดงเจตนาสื่อสารระหว่างกันในภาษาที่มิใช่เพียงภาษาไทยจึงเกิดขึ้นได้โดยง่าย ปัญหาย่อมเกิดขึ้นเมื่อผู้ไม่รู้หนังสือ ในความหมายถึง ผู้ไม่คุ้นเคยกับการใช้ภาษาถิ่นก็ดี คนต่างด้าวซึ่งไม่รู้หนังสือไทยก็ดี หรือคนไทยซึ่งไม่คุ้นเคยกับภาษาต่างประเทศก็ดี ประสงค์จะแสดงเจตนาทำนิติกรรมสัญญาโดยใช้ภาษาซึ่งบุคคลเหล่านั้นไม่คุ้นเคย ซึ่งเกิดขึ้นได้หลายสาเหตุปัจจัย เป็นต้นว่าเพื่อเพิ่มโอกาสในการทำงานหรือประกอบธุรกิจ ความเป็นมิตรไมตรีกับคนไทยหรือคนต่างด้าว เป็นต้น ค่านิยมเช่นนี้ก่อให้เกิดนิติกรรมที่มีองค์ประกอบเรื่องภาษาที่ผู้แสดงเจตนาหรือคู่สัญญาไม่คุ้นเคยเข้ามาเกี่ยวข้อง การสื่อสารด้วยภาษาที่ไม่คุ้นเคยก่อให้เกิดความเสี่ยงในการแสดงเจตนาสื่อความบางกรณีอาจพูดผิดทำให้ความหมายเปลี่ยน บางกรณีอาจเขียนผิดพลาดหรือหลงผิดคิดว่าสิ่งที่ตนแสดงเจตนาออกไปนั้นต้องตรงกับเจตนาแท้จริงภายในใจของตน เช่นนี้ความได้เปรียบจึงตกแก่ผู้รู้หนังสือหรือคู่กรณีฝ่ายที่รู้หนังสือนั้นๆดีกว่าคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นคนไม่รู้หนังสือ จึงแสวงหาประโยชน์ในทางทุจริตกับบุคคลผู้ไม่รู้หนังสือนั้นได้อย่างง่ายดาย

เป็นที่แน่นอนว่าปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่ทั่วไปในสังคมโลกาภิวัตน์เช่นนี้ แนวคิดว่าการไม่รู้หนังสือเป็นความเสียเปรียบ เป็นพฤติการณ์อ่อนแอในการเข้าทำนิติกรรมสัญญา ด้วยมีความเสี่ยงต่อการที่ผู้แสดงเจตนาจะแสดงเจตนาไปโดยผิดพลาดไม่ต้องตามความประสงค์แท้จริงของตนหรือในกรณีสัญญาก่ง่ายต่อการที่จะถูกคู่สัญญาอีกฝ่ายเอาเปรียบจากความไม่รู้หนังสือนั้น แนวคิดดังกล่าวนำมาซึ่งการค้นคิดระบบในการให้ความคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือ ในต่างประเทศ กฎหมายอังกฤษมีการนำบทยุติธรรม (Equity) สร้างหลักกฎหมายทั่วไปเพื่อปรับใช้คุ้มครองคือหลักกฎหมายเรื่องการแสวงหาประโยชน์โดยอาศัยพฤติการณ์อ่อนแอของคู่กรณี (Unconscionable Bargain) สำหรับพฤติการณ์ความไม่รู้หนังสือปรากฏเป็นตัวอย่างของพฤติการณ์อ่อนแอในคดี Blomley V. Ryan⁵ ของประเทศออสเตรเลีย ซึ่งรับหลัก Equity เรื่องดังกล่าวมาปรับใช้เช่นกัน และภายหลังจากนั้นพฤติการณ์ความไม่รู้หนังสือได้ถูกยืนยันว่าเป็นพฤติการณ์อ่อนแอในการทำนิติกรรมสัญญาอันสมควรได้รับความคุ้มครองตามหลัก Equity ดังกล่าว โดยปรากฏเป็นบรรทัดฐานในคดี Commercial Bank of Australia Ltd. V. Amadio⁶ มีข้อเท็จจริงโดยสังเขปว่า บริษัทของบุตรชาย นายและนาง Amadio มีหนี้ตามสัญญากู้เบิกเงินเกินบัญชีซึ่งต้องชำระคืนให้กับธนาคาร ธนาคารตกลงให้สัญญาดังกล่าว

⁵ Blomley V. Ryan (1956) 99 C.L.R. 362.

⁶ Commercial Bank of Australia Ltd. V. Amadio (1983) 151 C.L.R. 447.

ดำเนินต่อไปได้หากมีบุคคลยอมผูกพันตนเป็นผู้ค้าประกันหนี้ตามสัญญาดังกล่าว บุตรชายจึงขอให้บิดาและมารดาของตนคือ นายและนาง Amadio เป็นผู้ค้าประกันหนี้ โดยบุตรชายกล่าวว่าคือการค้าประกันไม่เกิน 50,000 ดอลลาร์ และมีระยะเวลาไม่เกิน 6 เดือน ด้วยความที่นายและนาง Amadio เป็นผู้อพยพชาวอิตาลี ไม่มีความรู้ความเข้าใจในภาษาอังกฤษที่ดี ประกอบกับไม่มีความคุ้นเคยกับการทำธุรกิจจึงหลงเชื่อบุตรชายและลงนามในสัญญาต่อหน้าผู้จัดการธนาคารซึ่งทราบพฤติการณ์ดังกล่าวทั้งหมด ภายหลังจากความปรากฏว่าสัญญาการค้าประกันเป็นการค้าประกันหนี้อย่างไม่จำกัดจำนวนและบุตรชายก็ได้ก่อหนี้ตามสัญญากู้เบิกเงินเกินบัญชีสูงถึง 189,000 ดอลลาร์ เมื่อบริษัทของบุตรชายล้มละลายธนาคารจึงเป็นโจทก์ฟ้องนายและนาง Amadio ในฐานะผู้ค้าประกันเป็นจำเลยให้รับผิดชอบตามเนื้อความที่ปรากฏในเอกสารสัญญา คดีนี้ศาลพิพากษาว่าเมื่อผู้จัดการธนาคารในฐานะคู่สัญญาได้ทราบพฤติการณ์เสียเปรียบของนายและนาง Amadio กลับมิได้บอกกล่าวยับยั้งเตือนถึงเนื้อความตามสัญญาให้คู่สัญญาอีกฝ่ายซึ่งมีพฤติการณ์อ่อนแอได้รับทราบเข้าใจ กรณีเป็นการเอาเปรียบคู่สัญญาซึ่งตกอยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอ (Unconscionable Bargain) นายและนาง Amadio สามารถบอกล้าง (set aside) สัญญาการค้าประกันนี้ได้

นอกจากการขยายขอบเขตของหลัก Equity เรื่อง Unconscionable Bargain โดยการสร้างบรรทัดฐานโดยศาลแล้ว ในปี ค.ศ. 1980 ในบางมลรัฐของประเทศออสเตรเลียก็นำหลักกฎหมายดังกล่าวไปบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ในมลรัฐ New South Wales ได้มีการตรา Contract Review Act 1980 โดยมีสาระสำคัญให้ศาลพิจารณาถึงความเป็นธรรมของสัญญาหรือข้อสัญญาหากปรากฏว่าคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเป็นผู้มีพฤติการณ์อ่อนแอไม่สามารถจัดการประโยชน์ของตนได้ หากศาลเห็นเองหรือฝ่ายซึ่งตกอยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอร้องขอ Contract Review Act 1980 มาตรา 7 ไม่เพียงคุ้มครองให้ผู้ไม่รู้หนังสือไม่ต้องถูกผูกพันตามเจตนาที่แสดงออกอันไม่ต้องตรงกับเจตนาแท้จริงภายในใจเท่านั้นแต่ในกรณีที่ศาลเห็นสมควรศาลสามารถบังคับตามเจตนาแท้จริงของผู้ไม่รู้หนังสือได้โดยสั่งให้แก้ไขข้อสัญญาหรือเอกสารทางทะเบียนให้ถูกต้องตรงตามเจตนาแท้จริงภายในใจของผู้แสดงเจตนา

บทยุติธรรม (Equity) เรื่องการแสวงหาประโยชน์โดยอาศัยพฤติการณ์อ่อนแอของคู่กรณี (Unconscionable Bargain) ดังกล่าวถูกยอมรับว่าเป็นหลักกฎหมายอันมีร่วมกันในกฎหมายเอกชนยุโรป ดังปรากฏใน Draft Common Frame of Reference (DCFR) Section 2 ว่าด้วยเรื่องการแสดงเจตนา (Vitiating Consent or Intention) Article II-7:207 เรื่องการแสวงหาประโยชน์ในทางที่ไม่เป็นธรรม (Unfair Exploitation) ได้กำหนดเกณฑ์การพิจารณาว่าพฤติการณ์เรื่องใดเป็นพฤติการณ์อ่อนแอซึ่งสมควรได้รับการคุ้มครองอย่างยิ่ง โดยพิจารณา ถึงความสุจริตของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง หากคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งได้รับผลประโยชน์มากเกินไปจนสมควร (Excessive Advantage) แสวงหาประโยชน์ในทางที่ไม่เป็นธรรมจากคู่กรณีอีกฝ่ายซึ่งมีพฤติการณ์อ่อนแอกว่าตน โดยที่ตนรู้หรือควรรู้ถึงพฤติการณ์ความอ่อนแอ นั้น กฎหมายสมควรคุ้มครองผู้ที่ย่อส่วนกว่า

จากสภาพการณ์การเข้ามาของคนต่างด้าวที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น เป็นผลให้การแสดงเจตนาทำนิติกรรมระหว่างคนชาติไทยกับคนต่างด้าวเกิดขึ้นอยู่ตลอดต่อเนื่อง แต่การแสดงเจตนาโดยใช้ภาษาที่ไม่คุ้นเคยอาจก่อให้เกิดความเสี่ยงและผลเสียนานับการตั้งที่ผู้เขียนได้อธิบายความไปในเบื้องต้น เมื่อประเทศไทยเป็นประเทศที่แสดงตนอย่างแข็งขันว่าเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว เป็นตลาดแรงงานและตลาดการค้าการลงทุนสำคัญซึ่งพร้อมต้อนรับชาวต่างชาติอยู่เสมอ แต่กลับไม่มีคำตอบว่าผู้ไม่รู้หนังสือคือใครและระบบความคุ้มครองเป็นอย่างไร ย่อมเป็นเรื่องที่ขอบกล้อยู่ บทความนี้จะได้นำเสนอปัญหาเรื่องการใช้และตีความกฎหมายเพื่อคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือ โดยศึกษาเปรียบเทียบกฎหมาย กฎหมายออสเตรเลีย และ Draft Common Frame of Reference (DCFR) เพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขในประเด็นปัญหาดังกล่าวต่อไป

2. แนวทางความคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือในกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ

เพื่อสะท้อนให้เห็นสภาพปัญหาการใช้และตีความกฎหมายไทยเพื่อคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือ ผู้เขียนจะได้อธิบายความคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือที่ปรากฏในกฎหมายไทยในปัจจุบันเป็นหลัก เปรียบเทียบกับความคุ้มครองการแสดงเจตนาของผู้ไม่รู้หนังสือที่ปรากฏในกฎหมายอังกฤษ กฎหมายออสเตรเลีย และ Draft Common Frame of Reference (DCFR) เพื่อแสดงให้เห็นถึงวิธีการแก้ไขปัญหาในแต่ละประเทศ อันจะนำไปสู่การวิเคราะห์สภาพการณ์ความเหมาะสมของระบบความคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือที่เป็นไปของกฎหมายไทยในปัจจุบัน

2.1 แนวทางความคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไทย

ในกฎหมายไทยพฤติการณ์ความไม่รู้หนังสือถือว่าเป็นพฤติการณ์อ่อนแออย่างหนึ่งในการทำนิติกรรมสัญญา⁷ ด้วยคู่กรณีฝ่ายไม่รู้หนังสือนั้นไม่สามารถทราบได้ว่าเจตนาที่แสดงออกของตนนั้นจะต้องตรงกับเจตนาแท้จริงภายในใจของตนหรือไม่ ผู้ไม่รู้หนังสือทำได้เพียงอาศัยความไว้เนื้อเชื่อใจจากผู้แปลภาษาหรือผู้จัดทำเอกสารให้ผู้ไม่รู้หนังสือ หากบุคคลดังกล่าวจงใจหรือประมาทเลินเล่อแปลเจตนาของผู้ไม่รู้หนังสือผิดพลาดไปจากเจตนาแท้จริงของผู้ไม่รู้หนังสือ แม้บุคคลดังกล่าวจะต้องรับผิดชอบตามฐานสัญญาหรือละเมิด แต่หากนิติกรรมเกิดขึ้นจากการแสดงเจตนาที่ผิดพลาดไปนั้น กฎหมายไทยในปัจจุบันปรากฏความคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสืออย่างไร

⁷ ดูตัวอย่างคำพิพากษาฎีกา 843/2501 โจทก์ประสงค์ขายที่ทางทิศตะวันออก ด้วยไม่รู้หนังสือเซ็นได้แต่ชื่อและชื่อใจจำเลย จึงเซ็นชื่อในสัญญาซื้อขายซึ่งเขียนไว้ว่าขายที่ทางทิศตะวันตก เป็นสำคัญผิดในสาระสำคัญ สัญญาซื้อขายตกเป็นโมฆะ; คำพิพากษาฎีกาที่ 7039/2538 ประเด็นว่า จำเลยทั้งสองร่วมกันหลอกลวงนางกาสะลอง หวังเจริญซึ่งอ่านหนังสือไม่ออกและเขียนหนังสือไม่ได้ให้ลงนามใส่ชื่อเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์รวม แต่ที่จริงเป็นการโอนกรรมสิทธิ์ขายที่ดินส่วนของตนให้แก่จำเลยทั้งสอง เป็นสำคัญผิดในสาระสำคัญ สัญญาซื้อขายตกเป็นโมฆะ; คำพิพากษาฎีกา 843/2501 จำเลยกล่าวแก่โจทก์ด้วยวาจาว่าประสงค์ซื้อที่ของโจทก์ในราคา 5,200,000 บาท โจทก์ลงลายพิมพ์นิ้วมือในเอกสารสัญญาซื้อขายโดยไม่ทราบเนื้อความด้วยไม่รู้หนังสือ แต่ที่จริงเป็นการโอนการครอบครองขายให้ในราคา 4,000,000 บาท ซึ่งไม่ต้องตามเจตนาแท้จริงของโจทก์ นิติกรรมการซื้อขายที่ดินตกเป็นโมฆะ

โดยทั่วไปหากพบว่าเจตนาที่แสดงออกไม่ต้องตรงกับเจตนาแท้จริงภายในใจโดยผู้แสดงเจตนาไม่รู้ถึงความไม่ต้องตรงกันดังกล่าว เมื่อพิจารณาจากพฤติการณ์และสภาพแวดล้อมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 167⁸ เป็นที่เชื่อได้ว่าผู้แสดงเจตนาแสดงเจตนาโดยบกพร่อง กรณีย่อมต้องปรับใช้หลักกฎหมายเรื่องความบกพร่องในการแสดงเจตนาเรื่องสำคัญผิดในสาระสำคัญตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 156 กล่าวคือนิติกรรมตกเป็นโมฆะหรือหากปรากฏข้อเท็จจริงว่ามีการหลอกลวงให้แสดงเจตนาไปโดยสำคัญผิด ผู้แสดงเจตนาย่อมสามารถหยิบยกหลักกฎหมายเรื่องกลฉ้อฉลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 159 เพื่อบอกล้างมิให้ตนต้องผูกพันตามเจตนาที่แสดงออกหรือให้สัตยาบันยอมผูกพันตนตามเจตนาที่แสดงออกไปโดยตลอดก็ได้ อย่างไรก็ตาม นอกจากเรื่องความบกพร่องในการแสดงเจตนาเรื่องสำคัญผิดในสาระสำคัญและกลฉ้อฉลแล้ว กฎหมายไทยยังปรากฏข้อความคิดเรื่องการตีความการแสดงเจตนาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 171⁹ หากข้อเท็จจริงปรากฏว่า เจตนาที่แสดงออกไม่ต้องตรงกับเจตนาแท้จริงภายในใจโดยผู้แสดงเจตนาไม่รู้ถึงความไม่ต้องตรงกันดังกล่าว หากผู้รับการแสดงเจตนาไม่รู้หรือควรรู้เจตนาแท้จริงภายในใจของผู้แสดงเจตนา ไม่ได้ให้ความเชื่อถือในถ้อยคำสำนวนหรือตัวอักษรที่ปรากฏเป็นเจตนาที่แสดงออกของผู้แสดงเจตนา เจตนาที่แสดงออกดังกล่าวเป็นเพียงการพูดผิดไป แสดงเจตนาผิดพลาดไป ซึ่งไม่กระทบถึงความสมบูรณ์ของการแสดงเจตนา และไม่ทำให้การแสดงเจตนาเสื่อมเสียไป (*falsa demonstratio non nocet*)¹⁰ จึงต้องบังคับตาม

⁸ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 167 “ในการวินิจฉัยกรณีความสำคัญผิด กลฉ้อฉล หรือการข่มขู่ให้พิเคราะห์ถึง เพศ อายุ ฐานะ สุขภาพอนามัย และภาวะแห่งจิตของผู้แสดงเจตนาตลอดจนพฤติการณ์และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ อันเกี่ยวกับการนั้นด้วย”

⁹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 171 “ในการตีความการแสดงเจตนา นั้น ให้ฟังเสียงถึงเจตนาอันแท้จริงยิ่งกว่าถ้อยคำสำนวนหรือตัวอักษร”

โปรดดูคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 745/2511 คู่พิพาทเข้าครอบครองที่ดินตามโฉนดที่แบ่งแยกถูกต้องตามความเป็นจริง จึงไม่บังคับให้เข้าครอบครองตามเลขโฉนดซึ่งเขียนเลขที่สลับกัน คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2243/2517 โจทก์จำเลยเจตนาจะซื้อขายที่ดินเฉพาะส่วนจำนวนเนื้อที่ 35 เศษหนึ่งส่วนสามตารางวาต่อกัน แต่โจทก์ได้ทำนิติกรรมขายที่ดินให้จำเลยไป 88 เศษหนึ่งส่วนสามตารางวา โดยเชื่อว่าเจ้าพนักงานที่ดินได้ปฏิบัติไปถูกต้องแล้ว ถือว่าเป็นการสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรมนิติกรรมจึงตกเป็นโมฆะ แต่เมื่อตามพฤติการณ์แห่งกรณีเห็นได้ชัดว่า โจทก์จำเลยมีเจตนาจะซื้อขายที่ดินจำนวนเนื้อที่ 35 เศษหนึ่งส่วนสามตารางวา การซื้อขายที่ดินในส่วนนี้จึงสมบูรณ์ แยกออกจากที่ดินจำนวนเนื้อที่ 53 ตารางวาของโจทก์ ซึ่งเป็นส่วนที่ไม่สมบูรณ์ได้ นอกจากนี้กฎหมายอังกฤษในสหราชอาณาจักร ก็ได้ปรากฏคดีเช่นนี้ เช่น คดี Craddock Brothers v. Hunt (1923) 2 Ch.136 ซึ่งเป็นเรื่องตกลงซื้อขายที่ดินกันเป็นหนังสือแตกต่างจากที่ตกลงกันไว้ด้วยวาจา เมื่อพิสูจน์ได้ว่าเจตนาที่แท้จริงคือเจตนาเมื่อคราวตกลงกันด้วยวาจา ศาลอังกฤษก็พิพากษาให้แก่เสียให้ถูกต้องและคดี Frederick E. Rose (London), Ltd. v. William H. Pim Jur. & Co. Ltd. (1953) 2 Q.B.450 ซึ่งเป็นเรื่องการซื้อขายชนิดหนึ่งเรียกว่า feveroles ตามหนังสือสั่งซื้อของผู้ซื้อ ปรากฏว่าผู้ขายไม่แน่ใจว่าหมายถึงอะไร จึงสอบถามผู้ซื้อ และผู้ซื้อก็ได้อธิบายว่า feveroles นั้นเป็นชื่อของถั่ว horsebeans ดังนั้นต่อมาเมื่อผู้ขายส่งมอบถั่ว horsebeans แก่ผู้ซื้อจึงปรากฏว่าแท้จริงแล้ว feveroles เป็นถั่วคนละชนิดกันกับถั่ว horsebeans คดีนี้ศาลจึงตัดสินว่า

เจตนาแท้จริงภายในใจของผู้แสดงเจตนายิ่งกว่าถ้อยคำสำนวนหรือตัวอักษรที่ปรากฏเป็นเจตนาที่แสดงออก นิติกรรมจึงเกิดขึ้นโดยสมบูรณ์ปราศจากเรื่องความบกพร่องในการแสดงเจตนา กล่าวคือ มิใช่กรณีสำคัญผิดในสาระสำคัญตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 156 หรือเรื่องกลฉ้อฉลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 159

จากหลักกฎหมายไทยที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่า ในบางกรณีนิติกรรมบางเรื่องอาจมีลักษณะราวกับเป็นเรื่องความบกพร่องในการแสดงเจตนาส่งผลให้ นิติกรรมที่เกิดขึ้นนั้นตกเป็นโมฆะหรือโมฆียะแล้วแต่กรณี แต่แท้จริงแล้วนิติกรรมบางเรื่องอาจเกิดและมีผลเป็นนิติกรรมที่ปราศจากความบกพร่องในการแสดงเจตนา เพื่อประกอบความเข้าใจโปรดพิจารณาอุทาหรณ์ดังต่อไปนี้

อุทาหรณ์

นายเทศ เป็นคนต่างด้าวที่เข้ามาในไทยเป็นครั้งแรก ต้องการซื้อเสื้อ จากนายไทย พ่อค้าชาวไทยซึ่งประกอบอาชีพขายของที่ระลึกให้แก่ชาวต่างประเทศ เพื่อเป็นของที่ระลึก แต่ด้วยความไม่ชำนาญภาษาไทยจึงออกเสียงคำว่า เสื้อ เป็น เสื้อ นายไทยสนองรับคำเสนอนั้น

จากอุทาหรณ์ มีข้อพิจารณา 2 ประการคือ

ข้อพิจารณาประการที่ 1 คำเสนอของนายเทศและคำสนองของนายไทยต้องตรงกันหรือไม่ การแสดงเจตนาของนายเทศเป็นการแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดหรือไม่

ข้อพิจารณาประการที่ 2 ผลจะแตกต่างกันหรือไม่ หากข้อเท็จจริงเปลี่ยนแปลงไปว่า นายไทยเป็นพ่อค้าชาวไทยซึ่งประกอบอาชีพขายเพียงเสื้อที่ระลึก ไม่ได้ขายเสื้อ แต่เมื่อนายเทศแสดงเจตนาทำคำเสนอซื้อเสื้อ นายไทยจึงหยิบยืมเสื้อจากร้านข้างเคียงขายให้แก่นายเทศ

ข้อพิจารณาประการที่ 1 เป็นกรณีที่เจตนาที่แสดงออกของนายเทศไม่ต้องตรงกับเจตนาแท้จริงภายในใจโดยนายเทศไม่รู้ถึงความไม่ต้องตรงกันดังกล่าว คือเจตนาแท้จริงภายในใจของนายเทศคือเจตนาทำคำเสนอซื้อ “เสื้อ” แต่ด้วยความไม่คุ้นเคยภาษาไทยจึงแสดงเจตนาออกมาเป็นเจตนาทำคำเสนอซื้อ “เสื้อ” นายไทยผู้รับการแสดงเจตนาจึงแสดงเจตนาสนองรับโดยตกลงขายเสื้อให้แก่นายเทศ เช่นนี้ย่อมเป็นกรณีที่คำเสนอของนายเทศและคำสนองของนายไทยต้องตรงกัน เกิดเป็นสัญญาซื้อขายเสื้อขึ้น แต่นายเทศผู้ไม่รู้หนังสือไทยย่อมได้รับความคุ้มครองโดยกล่าวอ้างเรื่องความสำคัญผิดในสาระสำคัญตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 156 ประกอบมาตรา 167 เพื่อให้สัญญาซื้อขายเสื้อตกเป็นโมฆะได้

คู่สัญญาตกลงซื้อขายถั่ว horsebeans และผู้ซื้อไม่อาจอ้างว่าตนต้องการซื้อถั่ว feveroles ได้ (กิตติศักดิ์ ปรกติ, ‘เอกสารประกอบการศึกษาวิชากฎหมายลักษณะนิติกรรมและสัญญา’ 80.)

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาต่อไปว่า การที่นายเทศผู้ไม่รู้หนังสือไทยใช้ภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาที่ตนไม่คุ้นเคยในการแสดงเจตนาจะถือว่าเป็นการประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงอันจะถูกจำกัดห้ามมิให้ยกความบกพร่องในการแสดงเจตนาเรื่องสำคัญผิดขึ้นกล่าวอ้างหรือไม่ เนื่องจากนายเทศเป็นคนต่างด้าวไม่คุ้นเคยกับการใช้ภาษาไทย แต่การจำเป็นต้องแสดงเจตนาเป็นภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาที่ตนในฐานะคนต่างด้าวไม่คุ้นเคยอาจมีเหตุผลหลายประการเช่น เรื่องการเป็นมิตรไมตรีกับเจ้าของภาษา เพื่อป้องกันมิให้เจ้าของภาษาเอาเปรียบเนื่องจากความไม่รู้ภาษาของคนชาติคู่สัญญา เพื่อเพิ่มโอกาสในการเป็นคู่ค้าคู่เจรจาหรือคู่กรณีอีกฝ่ายไม่เข้าใจภาษาของตนจึงพยายามสื่อสารภาษาของคนชาตินั้นเพื่อให้คนชาตินั้นเข้าใจ เป็นต้น เหล่านี้ย่อมเป็นสาเหตุให้ผู้ไม่รู้หนังสือแสดงเจตนาออกมาโดยซัดแจ้งเป็นภาษาซึ่งตนไม่คุ้นเคยได้ จึงไม่ถึงขนาดเป็นการแสดงเจตนาด้วยความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 158

ข้อพิจารณาประการที่ 2 อย่างไรก็ดี หากข้อเท็จจริงเปลี่ยนแปลงไปว่า นายไทยเป็นพ่อค้าชาวไทยซึ่งประกอบอาชีพขายเพียงของที่ระลึก ไม่ได้ขายเสื้อผ้า หากพิจารณาเพียงผิวเผินกรณีตามอุทธรณ์อาจปรับใช้หลักกฎหมายเรื่องความบกพร่องในการแสดงเจตนาเรื่องสำคัญผิดในสาระสำคัญคุ้มครองนายเทศซึ่งเป็นผู้ไม่รู้ไม่ชำนาญหนังสือไทยได้เช่นเดียวกับข้อพิจารณาที่ 1 เพราะเจตนาภายในกับเจตนาที่แสดงออกไม่ต้องตรงกันโดยผู้แสดงเจตนาไม่รู้ถึงความไม่ต้องตรงกันดังกล่าว อย่างไรก็ตามพฤติการณ์ที่ปรากฏว่าร้านของนายไทยเป็นร้านขายเพียงของที่ระลึกเท่านั้น ไม่ได้ขายเสื้อผ้า เมื่อพิจารณาจากมาตรฐานวิญญูชนย่อมพิจารณาได้ว่านายไทยผู้รับการแสดงเจตนาย่อมรู้หรือควรรู้เจตนาแท้จริงภายในใจของนายเทศ ผู้ไม่รู้หนังสือ ว่ามีเจตนาทำข้อเสนอซื้อ “เสื้อ” วิญญูชนในฐานะเช่นเดียวกับนายไทยผู้รับการแสดงเจตนาย่อมไม่ได้เชื่อถือเจตนาที่แสดงออกของนายเทศ แต่รู้หรือควรรู้ว่านายเทศมีเจตนาแท้จริงคือเจตนาทำข้อเสนอซื้อเสื้อ ดังนั้นข้อเสนอซื้อเสื้อและคำสนองขายเสื้อ จึงถูกต้องตรงกัน เกิดเป็นสัญญาซื้อขายเสื้อโดยสมบูรณ์ ตามหลัก *falsa demonstratio non nocet* ที่ปรากฏในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 171

2.2 ความคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือในกฎหมายต่างประเทศ

เมื่อกฎหมายไทยยอมรับว่าการไม่รู้หนังสือเป็นพฤติการณ์อ่อนแออย่างหนึ่งในการแสดงเจตนาทำนิติกรรมสัญญา แต่ยังไม่มีการใช้และตีความกฎหมายอย่างเป็นระบบเพื่อให้ความคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาการใช้และตีความกฎหมายไทยเพื่อคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือผู้เขียนจะได้อธิบายความคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือในกฎหมายต่างประเทศ โดยกล่าวถึงความคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือในขั้นตอนการแสดงเจตนาของผู้ไม่รู้หนังสือ โดยศึกษาหลัก Equity เรื่อง การแสวงหาประโยชน์โดยอาศัยพฤติการณ์อ่อนแอของคู่กรณี (Unconscionable Bargain) ในกฎหมายอังกฤษในสหราชอาณาจักรและออสเตรเลีย ซึ่งเป็นหลักที่มุ่งคุ้มครองโดยบังคับตามเจตนาแท้จริงภายในใจของผู้แสดงเจตนาซึ่งตกอยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอ เช่น ความไม่รู้หนังสือ ด้วยไม่มีเหตุที่จะคุ้มครองผู้รับการแสดงเจตนา ซึ่งหลัก equity ดังกล่าวได้ถูกยอมรับและพัฒนาเป็นหลักกฎหมายเอกชนยุโรปตาม Draft Common Frame of Reference (DCFR) ซึ่งจะได้อธิบายต่อไปในรายละเอียด

2.2.1 ความคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือในขั้นตอนการแสดงเจตนา

2.2.1.1 กฎหมายอังกฤษ

หลักกฎหมายเกี่ยวกับการหาประโยชน์จากพฤติการณ์อ่อนแอของคู่กรณี (Unconscionable Bargain) ในกฎหมายอังกฤษเป็นหลักกฎหมาย Equity หลักกฎหมายนี้มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งรู้ว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งอยู่ในพฤติการณ์อ่อนแอหรือสภาวะที่ไม่สามารถจะปกป้องผลประโยชน์ของตนเองได้ (Circumstances of Weakness) อันเนื่องมาจากเหตุต่าง ๆ และคู่สัญญาฝ่ายที่รู้เช่นนั้นก็คือโอกาสเข้าทำสัญญากับฝ่ายที่อยู่ในพฤติการณ์อ่อนแอหรือสภาวะเช่นนั้นโดยให้ฝ่ายที่อยู่ในพฤติการณ์อ่อนแอได้ รับผลประโยชน์ในลักษณะที่เสียเปรียบอย่างมาก ซึ่งกฎหมายอังกฤษมีมุมมองว่าพฤติการณ์อ่อนแอตามหลัก Equity นี้จำกัดการใช้คุ้มครองเพียง 2 กรณีคือ 1. อำนาจในการต่อรอง (Catching Bargains) และ 2. พฤติการณ์ขูดรีดเงินหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ในมูลค่าทรัพย์สิน (Dealing with Poor and Ignorant Persons)¹¹

ผลทางกฎหมาย กฎหมายจะใช้หลัก Equity กำหนดผลให้คู่สัญญาฝ่ายซึ่งเสียเปรียบในการทำสัญญาเนื่องจากมีพฤติการณ์สามารถบอกล้าง (set aside) สัญญาดังกล่าวเพื่อไม่ให้บุคคลผู้ตกอยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอต้องถูกผูกพันตามข้อกำหนดตามสัญญาซึ่งตนทำไปด้วยความโง่เขลาเบาปัญญาหรือศาลจะรักษาสัญญานั้นไว้แล้วแก้ไขสัญญา(modify) ข้อสัญญานั้นก็ได้¹²

การควบคุมและการกำกับดูแล หากพิจารณาเปรียบเทียบวิวัฒนาการของขอบเขตหลัก Equity เรื่อง Unconscionable Bargain พบว่าถ้อยคำของศาลซึ่งกล่าวไว้ในคดี Evans v. Llewellyn¹³ ว่าหลักดังกล่าวมุ่งปกป้องบุคคลที่อยู่ในพฤติการณ์ใดๆก็ตามที่ทำให้คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งสามารถใช้อำนาจครอบงำบีบให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งรับเอาสัญญา การตีความหลัก Equity เรื่อง Unconscionable Bargain เป็นไปในลักษณะที่จำกัดยิ่ง ด้วยจำกัดใช้หลักดังกล่าวกับพฤติการณ์แคบๆ เพียง 2 กรณีเท่านั้นส่งผลให้หลัก Equity เรื่องดังกล่าวไม่มีวิวัฒนาการทัดเทียมกับประเทศอื่นๆในเครือจักรภพ

¹¹ พินัย ฌ นคร, หลักกฎหมายสัญญาของประเทศอังกฤษ, (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพอาจารย์ นุกูล ฌ นคร, บริษัท เพรส มีเดีย จำกัด 2542) 234.

¹² Edwin Peel, Treitel on The Law of Contract (14th edition. Sweet & Maxwell, 2015) 465.

¹³ (1787) 1 COX C.C. 333.

2.2.1.2 กฎหมายออสเตรเลีย

เนื่องด้วยประเทศออสเตรเลียเป็นประเทศในเครือจักรภพอังกฤษที่เคยตกเป็นอาณานิคมมาก่อน เป็นผลให้ประเทศออสเตรเลียรับเอาหลักกฎหมายสัญญาของอังกฤษมาใช้บังคับในประเทศของตน แม้ประเทศออสเตรเลียจะได้รับเอกราชและมีอำนาจอธิปไตยแล้ว แต่กฎหมายอังกฤษที่ใช้บังคับในประเทศออสเตรเลียยังคงมีสถานะเป็นกฎหมายของประเทศออสเตรเลียอยู่เช่นเดิม เว้นแต่จะมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปบ้างโดยบรรทัดฐานของคำพิพากษาที่ดีความหลักกฎหมายหรือการตรากฎหมายโดยรัฐสภาในเรื่องใดให้มีสาระที่แตกต่างออกไปจากหลักกฎหมายอังกฤษดั้งเดิมที่ใช้บังคับ¹⁴ เช่นหลัก Equity เรื่อง Unconscionable Bargain

ในยุคแรก ศาลออสเตรเลียยอมรับทั้งแนวคิดพื้นฐานและขอบเขตการใช้บังคับตามแนวทางศาลอังกฤษ แต่ขอบเขตของพฤติการณ์อ่อนแอถูกพิจารณาให้แตกต่างออกไปดังปรากฏในคดี Blomley V. Ryan¹⁵ ผู้พิพากษา Fullagar กล่าวไว้เป็นใจความว่า พฤติการณ์ที่ศาลจะเข้าไปช่วยเหลือคู่สัญญานั้นมีความหลากหลายเกินกว่าที่จะจำแนกออกมาได้หมดศาลจึงเพียงได้ยกตัวอย่างว่าพฤติการณ์เหล่านี้รวมถึงความขัดสน ความจำเป็นทุกประเภท ความเจ็บป่วย อายุ เพศ ความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ ความมีเงินมา การไม่รู้หนังสือ การขาดการศึกษา การไม่ได้รับความช่วยเหลือหรือคำอธิบายในสถานการณ์ต้องช่วยเหลือหรืออธิบาย เป็นต้น¹⁶

นอกจากการขยายขอบเขตของหลัก Equity เรื่อง Unconscionable Bargain โดยการสร้างบรรทัดฐานโดยศาลแล้ว ในปี ค.ศ. 1980 ในบางมลรัฐของประเทศออสเตรเลียก็ได้นำหลักกฎหมายดังกล่าวไปบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ในมลรัฐ New South Wales ได้มีการตรา Contract Review Act 1980 โดยมีสาระสำคัญให้ศาลพิจารณาถึงความเป็นธรรมของสัญญาหรือข้อสัญญาหากปรากฏว่าคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเป็นผู้มีพฤติการณ์อ่อนแอไม่สามารถจัดการประโยชน์ของตนได้

¹⁴ จินฉัตร สันติคุณธร, 'การควบคุมการทำสัญญาโดยอาศัยพฤติการณ์อ่อนแอของคู่สัญญา'(วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2562) 38.

¹⁵ Blomley V. Ryan (1956) 99 C.L.R. 362.

¹⁶ Blomley V. Ryan (1956) 99 C.L.R. 362 at para9, p.406.

"... The circumstances adversely affecting a party, which may induce a court of equity either to refuse its aid or to set a transaction aside, are of great variety and can hardly be satisfactorily classified. Among them are poverty or need of any kind, sickness, age, sex, infirmity of body or mind, drunkenness, illiteracy or lack of education, lack of assistance or explanation where assistance or explanation is necessary..."

ผลทางกฎหมาย จากคำพิพากษาศาลออสเตรเลียที่ผู้เขียนได้อธิบาย ยังถือว่าผู้ตกอยู่ในพฤติการณ์อ่อนแอนั้นยังเป็นผู้มีความสามารถในการทำสัญญาเพียงแต่อยู่ภาวะที่ไม่สามารถจัดการประโยชน์ของตนเองได้ โดยหลักสัญญาจึงเกิดขึ้นโดยปราศจากข้อบกพร่อง เพียงแต่ผู้แสดงเจตนาซึ่งเป็นผู้ตกอยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอนั้นต้องเผชิญกับความเสียหายเป็นอย่างมาก กฎหมายจึงไม่ตัดผลให้สัญญาดังกล่าวเป็นโมฆะสถานเดียว แต่ศาลอาจกำหนดให้สัญญานั้นเสียไป ปฏิเสธที่จะบังคับตามผลแห่งสัญญา หรือให้ผู้ซึ่งตกอยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอ (Unconscionable Bargain) นายและนาง Amadio สามารถบอกล้าง (set aside) สัญญาได้

ผลทางกฎหมายตาม Contract Review Act 1980 ของมลรัฐ New South Wales มาตรา 7 กำหนดผลว่า ในกรณีที่ศาลเห็นว่าสัญญาหรือข้อสัญญาไม่เป็นธรรมในพฤติการณ์อันเกี่ยวกับสัญญาในเวลาที่ทำสัญญา หากศาลเห็นว่าจะก่อให้เกิดความเป็นธรรมและเพื่อหลีกเลี่ยงผลที่ไม่เป็นธรรมเท่าที่จะเป็นไปได้ ศาลอาจกระทำการดังต่อไปนี้ คือ

- (1) ปฏิเสธที่จะบังคับข้อสัญญาบางส่วนหรือทั้งหมด
- (2) สั่งให้สัญญาเป็นโมฆะทั้งหมดหรือบางส่วน
- (3) สั่งแก้ไขข้อสัญญาทั้งหมดหรือบางส่วน และ
- (4) ในส่วนที่เกี่ยวกับเอกสารเกี่ยวกับที่ดิน ศาลยังมีอำนาจที่จะสั่งให้มีการทำเอกสารขึ้นใหม่ซึ่งเปลี่ยนแปลงหรือมีผลเปลี่ยนแปลงข้อกำหนดหรือสาระของเอกสารอันเกี่ยวกับที่ดินนั้นหรือระงับหรือให้มีผลอื่นใดเกี่ยวกับเอกสารเกี่ยวกับที่ดินนั้น¹⁷

การควบคุมและกำกับดูแลในเรื่องผลของสัญญาซึ่งถูกทำขึ้นโดยคู่สัญญาฝ่ายซึ่งตกอยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอหากพิจารณาจากบรรทัดฐานตามคำพิพากษาและ Contract Review Act 1980 ของมลรัฐ New South Wales มาตรา 7 กฎหมายมีความยืดหยุ่นไม่ได้เป็นบทบังคับให้สัญญาต้องเสียไปสถานเดียวซึ่งเรื่องดังกล่าวกฎหมายให้เป็นดุลยพินิจศาลในการพิจารณาว่าจะรักษาสัญญานั้นไว้หรือจะทำลายให้สัญญานั้นเสียไปก็ได้

2.2.1.3 Draft Common Frame of Reference (DCFR)

การรวมตัวของกลุ่มประเทศในยุโรปเป็นสหภาพยุโรป (European Union – EU) ในปี ค.ศ. 1992 สนธิสัญญาที่เคยตกลงร่วมกันหลายฉบับได้ถูกปรับปรุงให้สอดคล้องกับการก่อตั้งเป็นสหภาพ เพื่อคลายความกังวลเรื่องความแตกต่างของกฎหมายสัญญาในแต่ละรัฐสมาชิกจะเป็นอุปสรรคต่อเป้าประสงค์ของสหภาพยุโรปซึ่งต้องการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางการค้า ด้วยมีหลักกฎหมายสัญญายุโรป (Principles of European Contract Law - PECL) เป็นกฎหมายแม่แบบ (Model Law) แต่ด้วย PECL มีลักษณะที่มุ่งเน้นไปในการศึกษาหาหลักกฎหมายสัญญาซึ่งมีจุดร่วมกันด้วยเหตุผลจากการศึกษาทางประวัติศาสตร์ เพื่อไม่ให้เกิดความทับซ้อนและข้อ

¹⁷ Contract Review Act 1980 section 7.

ยุ่งยากในการหารือ จึงได้เกิดความร่วมมือในทางระหว่างประเทศเป็น Draft Common Frame of Reference (DCFR) ขึ้น¹⁸

หลักกฎหมายดังกล่าวปรากฏใน Draft Common Frame of Reference (DCFR) Section 2 ว่าด้วยเรื่องการแสดงเจตนา (Vitiated Consent or Intention) Article II.-7:207 เรื่องการแสวงหาประโยชน์ในทางที่ไม่เป็นธรรม (Unfair Exploitation) มีรายละเอียดว่าสัญญาที่มีลักษณะที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งได้รับผลประโยชน์มากเกินไป (Excessive Advantage) โดยพฤติการณ์ดังกล่าวมีข้อพิจารณา ดังนี้¹⁹

(1) องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดคือ พฤติการณ์อ่อนแอของคู่สัญญา โดยคู่สัญญาฝ่ายนั้นไม่สามารถตัดสินใจได้อย่างมีอิสระ และจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยหรือการตัดสินใจต้องขึ้นอยู่กับคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง

(2) คู่สัญญาอีกฝ่ายนั้นรู้ถึงความได้เปรียบที่ตนมีอยู่เหนือคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง และใช้ความได้เปรียบของตนนั้นหาประโยชน์ที่มากเกินไปจนสมควรกับคู่กรณีฝ่ายที่อ่อนแอกว่านั้น

(3) มีการได้ประโยชน์มากเกินไปจนสมควร การเยี่ยวนั้นจะต้องพบว่ามีการได้รับประโยชน์ที่มากเกินไปจนสมควรจากสัญญานั้น

¹⁸ Hein Kötz, trans, Gill Mertens and Tony Weir, European Contract Law (2nd Edition, Oxford University press 2016) 3.

¹⁹ II.-7:207: Unfair Exploitation

(1) A party may avoid a contract if, at the time of the conclusion of the contract:

(a) the party was dependent on or had a relationship of trust with the other party, was in economic distress or had urgent needs, was improvident, ignorant, inexperienced or lacking in bargaining skill; and

(b) the other party knew or could reasonably be expected to have known this and, given the circumstances and purpose of the contract, exploited the first party's situation by taking an excessive benefit or grossly unfair advantage.

(2) Upon the request of the party entitled to avoidance, a court may if it is appropriate adapt the contract in order to bring it into accordance with what might have been agreed had the requirements of good faith and fair dealing been observed.

(3) A court may similarly adapt the contract upon the request of a party receiving notice of avoidance for unfair exploitation, provided that this party informs the party who gave the notice without undue delay after receiving it and before that party has acted in reliance on it.

หากปรากฏว่ามีการแสวงหาประโยชน์ที่ไม่เป็นธรรมจากพฤติการณ์อ่อนแอของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น พฤติการณ์ความไม่รู้หนังสือ Draft Common Frame of Reference (DCFR) Section 2 ว่าด้วยเรื่องการแสดงเจตนา (Vitiated Consent or Intention) ซึ่งกำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาเรื่องการแสวงหาประโยชน์ในทางที่ไม่เป็นธรรม (Unfair Exploitation) Article II.-7:207 (2) ได้กำหนดผลให้ศาลสามารถแก้ไขสัญญาให้สอดคล้องกับสิ่งซึ่งคู่กรณีได้ตกลงกันไว้ โดยพิจารณาถึงความสุจริตและเป็นธรรม หรือปรับแก้ไขสัญญาตามคำขอคู่สัญญาฝ่ายซึ่งถูกแสวงหาประโยชน์เพราะเหตุพฤติการณ์อ่อนแอตามความที่ปรากฏใน Article II.-7:207 (3) นอกจากนี้ข้อแนะ (Comments) H.ให้ข้อเสนอแนะว่าเรื่องการแสวงหาประโยชน์ในทางที่ไม่เป็นธรรม (Unfair Exploitation) เป็นการเอาเปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายโดยอาศัยว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายอยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอ (Unconscionable) จึงเป็นหลักกฎหมายซึ่งไม่สมควรที่จะให้คู่สัญญาตกลงยกเว้นได้²⁰ อันเป็นการควบคุมและกำกับดูแลให้หลักกฎหมายดังกล่าวสามารถให้ความคุ้มครองแก่ผู้ตกอยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอได้ทุกกรณี

2.2.2 สรุป

ความคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือในกฎหมายไทย หากเป็นกรณีที่เจตนาที่แสดงออกของผู้ไม่รู้หนังสือไม่ต้องตรงกับเจตนาแท้จริงภายในใจในกฎหมายไทยจะปรับใช้เรื่องความบกพร่องในการแสดงเจตนาอันได้แก่เรื่องความสำคัญผิดในสาระสำคัญตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 156 เพื่อให้นิติกรรมเรื่องนั้นตกเป็นโมฆะเพื่อมิให้ผู้ไม่รู้หนังสือไม่ต้องถูกผูกพันตามเจตนาที่แสดงออกอันไม่ต้องตรงกับเจตนาแท้จริงภายในใจ หรือหากเป็นความสำคัญผิดในขั้นตอนการก่อเจตนากฎหมายไทยจะให้ความคุ้มครองผ่อนปรนลงมากคือให้นิติกรรมดังกล่าวตกเป็นโมฆียะ กล่าวคือให้ผู้ไม่รู้หนังสือเลือกว่าจะบอกกล่าวให้นิติกรรมดังกล่าวเป็นโมฆะหรือจะให้สัตยาบันผูกพันตามเจตนาที่แสดงออกของตนเพื่อให้นิติกรรมนั้นมีผลสมบูรณ์ไปตลอด หรือหากเป็นกรณีที่ผู้ไม่รู้หนังสือถูกหลอกลวงก็ย่อมเลือกที่จะปรับใช้หลักกฎหมายเรื่องกลฉ้อฉล²¹ได้ นอกจากการปรับใช้หลักกฎหมายเรื่องความบกพร่องในการแสดงเจตนาแล้วยังมีกรณี *falsa demonstratio non nocet*

ความคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือในกฎหมายอังกฤษ กฎหมายออสเตรเลีย และ Draft Common Frame of Reference (DCFR) ปรากฏความคุ้มครองโดยใช้ หลัก Equity เรื่อง การแสวงหาประโยชน์โดยอาศัยพฤติการณ์อ่อนแอของคู่กรณี (Unconscionable Bargain) เพื่อมิให้ผู้ไม่รู้หนังสือต้องถูกผูกพันตามเจตนาที่แสดงออกและมุ่งหมายบังคับตามเจตนาแท้จริงของผู้ไม่รู้หนังสือโดยศาลสามารถสั่งแก้ไขสัญญาหรือหลักฐานทางทะเบียนได้ แต่ต้องปรากฏข้อเท็จจริงว่าผู้รับการแสดงเจตนาไม่สมควรได้รับความคุ้มครองคือผู้รับการแสดงเจตนาไม่สุจริต คือการที่คู่กรณีอาศัยพฤติการณ์ความไม่รู้หนังสือแสวงหาประโยชน์ไปจากผู้ไม่รู้หนังสือในจำนวนที่มากเกินไปจนสมควร

²⁰ Draft Common Frame of Reference (DCFR) 218.

²¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 159 “การแสดงเจตนาเพราะถูกกลฉ้อฉลเป็นโมฆียะ...”

3. บทวิเคราะห์การใช้และตีความกฎหมายไทยเพื่อคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือ

จากการศึกษาแนวทางการคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือพบว่า หลักกฎหมายไทยและหลักกฎหมายต่างประเทศมีมุมมองว่าความไม่รู้หนังสือเป็นพฤติการณ์อ่อนแอในการทำนิติกรรมสัญญาเช่นกัน ซึ่งการให้ความคุ้มครองมีวิธีการที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามก็ถือเป็นความคุ้มครองเพื่อบังคับตามเจตนาแท้จริงภายในใจของผู้แสดงเจตนาซึ่งเป็นผู้ไม่รู้หนังสือในสถานการณ์นั้น และตัดทำลายเจตนาที่แสดงออกเพื่อมิให้ผู้ไม่รู้หนังสือต้องถูกผูกพันตามเจตนาที่แสดงออก แต่มีเงื่อนไขว่าต้องเป็นกรณีที่ผู้ไม่รู้หนังสือนั้นมิได้ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงหรือผู้ไม่รู้หนังสือจงใจแสดงเจตนามิให้ต้องตรงกับเจตนาแท้จริงภายในใจ และต้องเป็นกรณีที่ผู้รับการแสดงเจตนาไม่สมควรได้รับความคุ้มครองโดยพิจารณาโดยอาศัยความสุจริตของผู้รับการแสดงเจตนาและมาตรฐานวิญญูชนในสถานการณ์เช่นเดียวกับผู้รับการแสดงเจตนา

ด้วยมุมมองการทำนิติกรรมที่มีความเสี่ยงเพราะความไม่รู้หนังสือ กฎหมายต่างประเทศจึงนำเรื่องความไม่รู้หนังสือเข้าสู่การคุ้มครองตามหลัก Equity เรื่อง การแสวงหาประโยชน์โดยอาศัยพฤติการณ์อ่อนแอของคู่กรณี (Unconscionable Bargain) มิได้พิจารณาตามหลักกฎหมายเรื่องความบกพร่องในการแสดงเจตนา ความมุ่งหมายดังกล่าวก็เพื่อให้ความคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือมีความเด่นชัด เพื่อป้องกันมิให้บุคคลผู้ไม่สุจริตแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบจากความไม่รู้หนังสือ เพื่อให้เจตนาแท้จริงภายในใจกับเจตนาที่แสดงออกของผู้ไม่รู้หนังสือต้องตรงกันและเกิดเป็นนิติกรรมที่สมบูรณ์

การแก้ไขปัญหาโดยสร้างบทกฎหมายพิเศษเพื่อให้ความคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือนี้ มีผลดีในการสร้างความชัดเจนและสะดวกต่อการทำความเข้าใจถึงระบบความคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือ อย่างไรก็ตาม หลักเรื่อง การแสวงหาประโยชน์โดยอาศัยพฤติการณ์อ่อนแอของคู่กรณี (Unconscionable Bargain) เป็นหลักกฎหมายซึ่งเจริญในประเทศที่ใช้กฎหมาย Common law ซึ่งค้นคิดหลักกฎหมายเพื่อให้ความคุ้มครองเป็นเรื่องราวไป การนำหลักกฎหมายดังกล่าวมาบัญญัติไว้เป็นกฎหมายพิเศษในกฎหมายไทยอาจก่อให้เกิดข้อก้ำกวลบางประการเช่น เรื่องทัศนคติ กล่าวคือกฎหมายพิเศษซึ่งตราขึ้นจะเป็นการตรากฎหมายเพื่อให้คนต่างด้าวใช้มากกว่าคนไทยใช้เพื่อคุ้มครองตนหรือไม่ เพราะผู้ไม่รู้หนังสือในปัจจุบันคือคนต่างด้าวมากกว่าผู้ไม่รู้หนังสือตามความหมายดั้งเดิมคือผู้ไม่สามารถอ่านเขียนภาษาไทยอันเป็นภาษาแม่ของตนหรือกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย หรือการตรากฎหมายพิเศษดังกล่าวจะยิ่งเป็นการสนับสนุนให้ผู้คนต่างด้าวอ้างว่าตนเป็นคนไม่รู้หนังสือเพื่อมิให้ตนต้องผูกพันตามเจตนาที่ตนได้แสดงออกไปและเสียเปรียบคู่กรณีอีกฝ่ายหรือไม่ เป็นต้น

หากพิจารณาอีกแง่มุมหนึ่งคือการใช้และตีความหลักกฎหมายทั่วไปที่มีอยู่ให้เป็นระบบย่อมเกิดข้อบกพร่องน้อยกว่าหลายประการดังนี้

ประการที่ 1 หลักกฎหมายทั่วไปสามารถคิดตามได้อย่างเป็นระบบไม่กระจัดกระจายแยกย่อยเป็นรายเรื่องอย่างกฎหมายพิเศษซึ่งใช้จำกัดเพียงบางเรื่อง ไม่เกิดความทับซ้อนหรือก่อให้เกิดความสับสนแก่ผู้ใช้กฎหมายในทางปฏิบัติ

ประการที่ 2 การใช้และตีความหลักกฎหมายทั่วไปเรื่องการแสดงเจตนาที่มีอยู่ ทำให้ภาพลักษณ์การคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือเป็นความคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือที่เป็นคนไทยที่รู้หนังสือต่างประเทศและคนต่างประเทศที่ไม่รู้หนังสือไทยอย่างเสมอภาค ไม่ก่อให้เกิดทัศนคติว่ากฎหมายดังกล่าวมีขึ้นเพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่คนต่างชาติมากกว่าคนไทยด้วยกัน

ประการที่ 3 สามารถใช้หลักกฎหมายทั่วไปที่มีอยู่คุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือได้หากกฎหมายมีช่องว่าง ลดปัญหาการตีความโต้แย้งถึงการนำหลักกฎหมายทั่วไปไปใช้กับกฎหมายพิเศษ

ระบบความคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือตามกฎหมายไทย ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าสมควรตีความการปรับใช้ให้ชัดเจนที่สุดคือการปรับใช้หลักกฎหมายเรื่องความบกพร่องในการแสดงเจตนาเรื่องสำคัญผิดในสาระสำคัญกับหลักกฎหมายเรื่อง *falsa demonstration non nocet* เนื่องจากหลักกฎหมายทั้งสองมีความใกล้เคียงกันอย่างมาก แต่ให้ผลที่แตกต่างกัน ปัญหาที่ปรากฏในกฎหมายไทยคือหลักกฎหมายเรื่อง *falsa demonstration non nocet* ไม่มีการบัญญัติหลักเกณฑ์ ผลทางกฎหมายและการควบคุมและกำกับดูแลการปรับใช้ไว้เป็นรูปธรรมชัดเจน อย่างกฎหมายเรื่องความบกพร่องในการแสดงเจตนา จึงอาจก่อให้เกิดความสับสนในการปรับใช้หลักกฎหมายทั้งสองเรื่องในการคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือ

3.1 แนวทางการแก้ไขปัญหาเรื่องการใช้และตีความกฎหมายเพื่อคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือ

จากการวิเคราะห์ ผู้เขียนจึงเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาเรื่องการใช้และตีความกฎหมายเพื่อคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสืออย่างเป็นระบบ ดังต่อไปนี้

เสนอแนะให้มีการปรับใช้หลักกฎหมายเรื่องการตีความการแสดงเจตนาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 171 ก่อนเสมอเพื่อทราบถึงเจตนาของผู้แสดงเจตนาและเจตนาของผู้รับการแสดงเจตนาให้ชัดเจนเสียก่อน ว่า กรณีดังกล่าวเป็นเรื่องนิติกรรมเกิดโดยมีความบกพร่องในการแสดงเจตนาซึ่งต้องปรับใช้หลักกฎหมายเรื่องความบกพร่องในการแสดงเจตนาหรือเป็นเรื่องการใช้ถ้อยคำที่ผิดพลาดไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย (*falsa demonstration non nocet*) ซึ่งนิติกรรมเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์

หลักกฎหมายเรื่องการตีความการแสดงเจตนา ปรับใช้เพื่อค้นหาเจตนาแท้จริงของผู้แสดงเจตนาหรือคู่กรณีที่ปรากฏขึ้นในนิติกรรมนั้น ปรากฏทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการตีความค้นหาเจตนาที่แท้จริงและความหมายของเจตนาที่แท้จริง 2 ทฤษฎีคือ ทฤษฎีการตีความอย่างอัตวิสัย (Subjective Theory) และทฤษฎีการตีความอย่างภาวะวิสัย (Objective Theory)²²

²² กรศุทธิ์ ขอฟ่วงกลาง, นิติกรรม สัญญา และคำมั่น (พิมพ์ครั้งที่ 1, วิญญูชน 2565) 137-141.

1. ทฤษฎีการตีความอย่างอัตวิสัย (Subjective Theory) คือ การตีความเพื่อสืบค้นหาเจตนาที่แท้จริงอยู่ภายในใจของผู้แสดงเจตนาเป็นการตีความโดยคำนึงถึงประโยชน์ได้เสียของผู้แสดงเจตนาเป็นสำคัญโดยการตีความตามปกติจะถูกใช้เมื่อใดนั้น มีข้อคำนึง 2 ประการคือ

1.1 คำนึงถึงประโยชน์ได้เสียของผู้แสดงเจตนาทำนิติกรรมเป็นสำคัญ กล่าวคือ นิติกรรมบางประเภทเป็นนิติกรรมที่ต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ได้เสียของผู้แสดงเจตนาเท่านั้น เช่น พินัยกรรมซึ่งเป็นนิติกรรมที่ไม่มีประโยชน์ได้เสียของบุคคลอื่นใดที่ควรได้รับความคุ้มครองพิเศษนอกจากตัวผู้แสดงเจตนาเอง

1.2 ผู้รับการแสดงเจตนาหรือคู่กรณีไม่ควรได้รับความคุ้มครอง กล่าวคือ เป็นกรณีที่ผู้รับการแสดงเจตนาหรือคู่กรณีรู้หรือควรรู้ถึงเจตนาภายในของผู้แสดงเจตนา หรือกรณีที่ผู้รับการแสดงเจตนาประมาทเลินเล่อ

ดังนั้น แม้เจตนาที่แสดงออกจะแตกต่างจากเจตนาที่แท้จริงภายในใจของผู้แสดงเจตนาโดยผู้แสดงเจตนาไม่รู้ถึงความไม่ต้องตรงกันดังกล่าว แต่หากใช้มาตรฐานวิญญูชนในสถานะเดียวกับผู้รับการแสดงเจตนาแล้ว พบว่าผู้รับการแสดงเจตนาหรือควรรู้เจตนาที่แท้จริงภายในใจของผู้แสดงเจตนา ย่อมเป็นการที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายเข้าใจต้องตรงกัน ย่อมต้องตีความบังคับตามเจตนาที่แท้จริงภายในใจของผู้แสดงเจตนา สัญญาจึงเกิดขึ้นโดยสมบูรณ์ปราศจากข้อบกพร่องในการแสดงเจตนา และไม่ก่อให้เกิดผลเสียหายแก่ฝ่ายใดเลย ย่อมต้องปรับใช้หลักกฎหมายเรื่อง *falsa demonstratio non nocet*

การตีความเพื่อคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือในการแสดงเจตนาทำนิติกรรมโดยใช้ทฤษฎีการตีความอย่างอัตวิสัยบังคับตามเจตนาที่แท้จริงภายในใจของผู้แสดงเจตนา เพราะผู้รับการแสดงเจตนาไม่สมควรได้รับความคุ้มครองนี้ สอดคล้องกับหลัก Equity เรื่อง การแสวงหาประโยชน์โดยอาศัยพฤติการณ์อ่อนแอของคู่กรณี (Unconscionable Bargain) ในกฎหมายอังกฤษและออสเตรเลีย ซึ่งเป็นหลักที่มุ่งคุ้มครองโดยบังคับตามเจตนาที่แท้จริงภายในใจของผู้แสดงเจตนาซึ่งตกอยู่ภายใต้พฤติการณ์อ่อนแอ เช่น ความไม่รู้หนังสือ ด้วยไม่มีเหตุที่จะคุ้มครองผู้รับการแสดงเจตนา

นอกจากนี้ Draft Common Frame of Reference (DCFR) Section 2 ว่าด้วยเรื่องการแสดงเจตนา (Vitiated Consent or Intention) Article II.-7:207 เรื่องการแสวงหาประโยชน์ในทางที่ไม่เป็นธรรม (Unfair Exploitation) ได้กำหนดเกณฑ์การพิจารณาว่าพฤติการณ์เรื่องใดเป็นพฤติการณ์อ่อนแอซึ่งสมควรได้รับการคุ้มครองอย่างยิ่ง โดยพิจารณาถึงความสุจริตของคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง โดยหลักการดังกล่าวได้ถูกจำแนกเป็นองค์ประกอบในการพิจารณา ดังนี้²³

²³ II.-7:207: Unfair Exploitation

(1) A party may avoid a contract if, at the time of the conclusion of the contract:

(a) the party was dependent on or had a relationship of trust with the other party, was in economic distress or had urgent needs, was improvident, ignorant, inexperienced or lacking in bargaining skill; and

(b) the other party knew or could reasonably be expected to have known this and, given the circumstances and purpose of the contract, exploited the first party's situation by taking an excessive benefit or grossly unfair advantage.

(1) องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดคือ พฤติการณ์อ่อนแอของคู่สัญญา โดยคู่สัญญาฝ่ายนั้นไม่สามารถ ตัดสินใจได้อย่างมีอิสระ และจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยหรือการตัดสินใจต้องขึ้นอยู่กับคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง

(2) คู่สัญญาอีกฝ่ายนั้นรู้ถึงความได้เปรียบที่ตนมีอยู่เหนือคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง และใช้ความได้เปรียบของตนนั้นหาประโยชน์ที่มากเกินไปจนสมควรกับคู่กรณีฝ่ายที่อ่อนแอกว่านั้น

(3) มีการได้ประโยชน์มากเกินไปจนสมควร การเย้ยหยันนั้นจะต้องพบว่ามีการได้รับประโยชน์ที่มากเกินไปจนสมควรจากสัญญานั้น

2. ทฤษฎีการตีความอย่างภาวะวิสัย (Objective Theory) หรือการตีความตามมาตรฐานวิญญูชน (normative interpretation) เป็นการตีความโดยคำนึงถึงประโยชน์ได้เสียของผู้รับการแสดงเจตนาหรือคู่กรณีในนิติกรรมเป็นสำคัญ ไม่ใช่เพียงสืบค้นและบังคับตามเจตนาที่แท้จริงของผู้แสดงเจตนา โดยตีความให้น้ำหนักเจตนาแท้จริงตามความรู้เข้าใจของวิญญูชนเป็นหลัก กล่าวคือการใช้ทฤษฎีการตีความอย่างภาวะวิสัยบังคับตามเจตนาที่แสดงออก หลักดังกล่าวมีขึ้นเพื่อคุ้มครองความสุจริต หรือความไว้นื้อเชื่อใจของผู้รับการแสดงเจตนาหรือคู่กรณีในนิติกรรม เนื่องจากไม่มีพฤติการณ์แวดล้อมอื่นใดที่จะช่วยให้ผู้รับการแสดงเจตนาหรือคู่กรณีสามารถรู้หรือเข้าถึงเจตนาในใจจริงๆของผู้แสดงเจตนาได้

ดังนั้น เมื่อเจตนาที่แสดงออกจะแตกต่างจากเจตนาแท้จริงภายในใจของผู้แสดงเจตนาโดยผู้แสดงเจตนาไม่รู้ถึงความไม่ต้องตรงกันดังกล่าว และเมื่อพิจารณาจากมาตรฐานวิญญูชน ความสุจริตและความไว้นื้อเชื่อใจของผู้รับการแสดงเจตนาแล้วพบว่าผู้รับการแสดงเจตนาไม่รู้หรือไม่ควรรู้เจตนาแท้จริงภายในใจของผู้แสดงเจตนา กรณีย่อมบังคับตามเจตนาที่แสดงออกซึ่งผู้รับการแสดงเจตนา นั้นเชื่อถือ สัญญาเกิดขึ้นตามเจตนาที่แสดงออกอันไม่ต้องตรงกับเจตนาแท้จริงภายในใจของผู้แสดงเจตนา กล่าวคือสัญญาเกิดขึ้นโดยมีเรื่องความบกพร่องในการแสดงเจตนา ผู้แสดงเจตนาจึงได้รับความคุ้มครองโดยกล่าวอ้างหลักกฎหมายเรื่องความบกพร่องในการแสดงเจตนาเพื่อมิให้ตนต้องผูกพันตามเจตนาที่แสดงออกได้

(2) Upon the request of the party entitled to avoidance, a court may if it is appropriate adapt the contract in order to bring it into accordance with what might have been agreed had the requirements of good faith and fair dealing been observed.

(3) A court may similarly adapt the contract upon the request of a party receiving notice of avoidance for unfair exploitation, provided that this party informs the party who gave the notice without undue delay after receiving it and before that party has acted in reliance on it.

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

เมื่อได้วิเคราะห์ปัญหาเรื่องการใช้และตีความกฎหมายเพื่อคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือ สามารถสรุปได้ว่า ประเภทของผู้ไม่รู้หนังสือที่ควรได้รับความคุ้มครองในทางกฎหมายจะต้องเป็นบุคคลผู้มีใช้ผู้ไร้ความสามารถ กล่าวคือต้องมีสัมปัญญาครบถ้วนซึ่งตรงการแสดงเจตนาได้ ขอบเขตความหมายของผู้ไม่รู้หนังสือจำแนกได้เป็น 3 ประเภทคือ

1. คนชาติไทยผู้ไม่คุ้นเคยภาษาถิ่น ด้วยประเทศไทยแม้จะใช้ภาษาไทยกลางเป็นภาษาราชการ แต่การติดต่อสื่อสารในแต่ละภูมิภาค หรือกลุ่มชาติพันธุ์ยังมีการใช้ภาษาหรือสำเนียงของตนอยู่

2. บุคคลต่างด้าวผู้ไม่รู้หนังสือไทย ได้แก่ แรงงานทักษะต่ำ แรงงานทักษะสูง และคนต่างด้าวอื่นๆ ซึ่งสมควรให้ความคุ้มครองเพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นและภาพลักษณ์อันดีที่คนต่างด้าวมีต่อประเทศไทย และ

3. คนชาติไทยผู้ไม่รู้หนังสือต่างด้าวซึ่งสมควรได้รับความคุ้มครองโดยสภาพตามหลักพื้นฐานของกฎหมาย เอกชนเรื่องขอบเขตความมีผลบังคับใช้ของกฎหมายซึ่งต้องมุ่งคุ้มครองคนชาติไทยด้วย

สาเหตุในการคุ้มครองพฤติการณ์ความไม่รู้หนังสือนั้นมีสาเหตุหลัก 2 ประการ

ประการที่ 1 ภาษาและหรือลายลักษณ์อักษรเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องการแสดงเจตนา

การแสดงเจตนาโดยชัดแจ้งก็ดี โดยปริยายก็ดี ล้วนมีเรื่องภาษาและหรือลายลักษณ์อักษรเข้ามาเกี่ยวข้องในชีวิตประจำวันของเอกชนทั้งสิ้น หากเป็นการแสดงเจตนาโดยชัดแจ้งย่อมต้องใช้ภาษาหรือลายลักษณ์อักษรเป็นเครื่องมือเจตนาออกมาให้เป็นที่ปรากฏรับรู้ หรือการแสดงเจตนาซึ่งแม้แสดงออกโดยใช้กริยาอาการหรือพฤติกรรม แต่ขั้นตอนการก่อเจตนาภายในใจย่อมมีเรื่องภาษาหรือลายลักษณ์อักษรเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การอ่านเลขและสถานีของรถประจำทางเพื่อแสดงเจตนาขึ้นนั่งโดยสาร การต้องอ่านประกาศ โปสเตอร์ เมนูอาหารก่อนแสดงเจตนาทำเสนอโดยการขี้บอกผู้ขาย หรือหยิบสินค้าใส่ตะกร้าไปวางที่จุดชำระเงิน หากบุคคลใดไม่รู้ภาษาหรือลายลักษณ์อักษร ย่อมต้องเผชิญความเสี่ยงทั้งขั้นตอนการก่อเจตนาและขั้นตอนการแสดงเจตนา

ประการที่ 2 เมื่อพิจารณาจากจำนวนสถิติของคนต่างด้าวในประเทศไทยพบว่ามีจำนวนมากขึ้น จึงอนุมานได้ว่านิติกรรมที่มีเรื่องภาษาที่ผู้แสดงเจตนาหรือคู่กรณีไม่คุ้นเคยเข้ามาเกี่ยวข้องมีปริมาณมากและหลีกเลี่ยงได้ยาก

เมื่อทราบถึงขอบเขตและเหตุในความคุ้มครองว่าความไม่รู้หนังสือเป็นพฤติการณ์อ่อนแอในการทำนิติกรรม สัญญาเรื่องหนึ่งซึ่งกฎหมายสมควรให้ความคุ้มครองเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับระบบความคุ้มครองระหว่างกฎหมายไทยกับกฎหมายต่างประเทศพบว่า กฎหมายต่างประเทศมีความพยายามคุ้มครองพฤติการณ์ความไม่รู้หนังสือไว้โดยปรับใช้บทยุติธรรม (Equity) เรื่องการแสวงหาประโยชน์โดยอาศัยพฤติการณ์อ่อนแอของคู่กรณี (Unconscionable Bargain) โดยตัดทำลายเจตนาที่แสดงออกและบังคับตามเจตนาแท้จริงภายในใจของผู้ไม่รู้หนังสือ หากปรากฏพฤติการณ์ว่าผู้ไม่รู้หนังสือนั้นมีได้ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงหรือจงใจแสดงเจตนาออกมาให้ผิดจากเจตนาแท้จริงภายในใจของตน ในทางผู้รับการแสดงเจตนาต้องปรากฏว่าผู้รับการแสดงเจตนาไม่สมควรได้รับความคุ้มครอง เช่น แสวงหาประโยชน์ในทางมิชอบจากผู้ไม่รู้หนังสือ ในกฎหมายไทยสามารถใช้หลักกฎหมายทั่วไปเรื่องการแสดงเจตนาในการให้ความคุ้มครองโดยตัดทำลายเจตนาที่แสดงออกและบังคับตามเจตนาแท้จริงภายในใจของผู้ไม่รู้หนังสือได้เช่นกัน ซึ่งเกิดผลดีกว่าการตรากฎหมายพิเศษ

เพื่อคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือ เพียงแต่หลักกฎหมายทั่วไปสมควรตีความการปรับใช้ให้เป็นระบบและง่ายต่อการปรับใช้เพื่อคุ้มครองผู้ไม่รู้หนังสือ โดยโครงสร้างของระบบเรื่องหลักเกณฑ์การปรับใช้หลักกฎหมายเรื่องความบกพร่องในการแสดงเจตนาเกี่ยวกับหลักกฎหมายเรื่องการตีความการแสดงเจตนา กรณีการใช้ถ้อยคำผิดพลาดที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย (*falsa demonstratio non nocet*) ยังไม่มีชัดเจนด้วยกรณีการใช้ถ้อยคำผิดพลาดที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย (*falsa demonstratio non nocet*) เป็นหลักกฎหมายซึ่งไม่ได้มีการบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร อาจเกิดความลึกลับปรับใช้หลักกฎหมายเรื่องความบกพร่องในการแสดงเจตนาเกี่ยวกับนิติกรรมที่เป็นกรณีการใช้ถ้อยคำผิดพลาดที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย (*falsa demonstratio non nocet*) ซึ่งการปรับใช้แบบเดาสุ่มยอมไม่ก่อให้เกิดผลดีต่อผู้ไม่รู้หนังสือแต่อย่างใด บทความฉบับนี้จึงได้เสนอแนะให้ใช้หลักกฎหมายที่มีอยู่คือเรื่องการตีความการแสดงเจตนาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 171 โดยตีความการแสดงเจตนาก่อนทุกกรณี เพื่อให้ทราบในเบื้องต้นว่าเจตนาแท้จริงกับเจตนาที่แสดงออกของผู้ไม่รู้หนังสือมีอยู่เช่นไร หากพบว่าไม่ต้องตรงกันโดยผู้ไม่รู้หนังสือไม่ทราบถึงความไม่ต้องตรงกัน และไม่ปรากฏว่าผู้รับการแสดงเจตนาหรือควรรู้เจตนาแท้จริงภายในใจของผู้ไม่รู้หนังสือเช่นนี้ กรณีต้องปรับใช้หลักกฎหมายเรื่องความบกพร่องในการแสดงเจตนา เพราะสัญญาเกิดขึ้นโดยมีความบกพร่องในการแสดงเจตนา แต่หากปรากฏว่าเจตนาที่แสดงออกกับเจตนาแท้จริงภายในใจของผู้ไม่รู้หนังสือไม่ต้องตรงกันโดยผู้ไม่รู้หนังสือไม่ทราบถึงความไม่ต้องตรงกันดังกล่าวแต่ผู้รับการแสดงเจตนาหรือควรรู้เจตนาแท้จริงภายในใจของผู้ไม่รู้หนังสือเจตนาแท้จริงภายในใจของผู้ไม่รู้หนังสือ เช่นนี้ย่อมเป็นกรณีที่คำเสนอและคำสนองถูกต้องตรงกันตามเจตนาแท้จริงภายในใจของคู่กรณีทั้งสองฝ่าย สัญญาจึงเกิดขึ้นโดยสมบูรณ์ตามหลักกฎหมายเรื่อง *falsa demonstratio non nocet* ซึ่งเป็นผลมาจากการตีความการแสดงเจตนาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 171 โดยใช้ทฤษฎีอ้อมด้วย เป็นกรณีที่ไม่มี ความจำเป็นต้องคุ้มครองผู้แสดงเจตนาเพราะผู้รับการแสดงเจตนาหรือควรรู้เจตนาแท้จริงภายในใจของผู้ไม่รู้หนังสืออยู่แล้ว มิได้ให้ความเชื่อถือในถ้อยคำสำนวนหรือตัวอักษรที่ปรากฏเป็นเจตนาที่แสดงออกของผู้ไม่รู้หนังสือ

บรรณานุกรม

หนังสือ

ภาษาไทย

กรสุทธิ ขอพวงกลาง, *นิติกรรม สัญญา และคำมั่น* (พิมพ์ครั้งที่ 1, วิญญูชน 2565) .

พินัย ณ นคร, *หลักกฎหมายสัญญาของประเทศอังกฤษ* (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพอาจารย์ นุกูล ณ นคร, บริษัทเพรส มีเดีย จำกัด 2542) .

ภาษาต่างประเทศ

Edwin Peel, *Treitel on The Law of Contract* (14th edition. Sweet & Maxwell, 2015).

Hein Kötz, trans, *Gill Mertens and Tony Weir, European Contract Law* (2nd Edition, Oxford University press 2016).

วิทยานิพนธ์

ภาษาไทย

จิณฉัตร สันติบุญชร, 'การควบคุมการทำสัญญาโดยอาศัยพฤติการณ์อ่อนแอของคู่สัญญา' (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2562).

บทความ

ภาษาไทย

ขวัญชิตา กระชั้น, ฌักคอร์ ปุณยภักัสสร และธีทัต ตริศิริโชติ 'แนวทางการพัฒนาทักษะแรงงานต่างด้าวไร้ฝีมือของสถานประกอบการสำหรับอุตสาหกรรมประกอบชิ้นส่วนเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก' (2565) 2 วารสาร LawarathSocialE –Journa 72 <<https://so04.tci.thaijo.org/index.php/lawarathjo/issue/view/17471/4430>> สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2565.

อื่นๆ

ภาษาไทย

กิตติศักดิ์ ปรกติ, 'เอกสารประกอบการศึกษาวิชากฎหมายลักษณะนิติกรรมและสัญญา'.

คณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ.2561- พ.ศ. 2580 2565 <<https://image.mfa.go.th/mfa/0/mkKfL2iULZ/%E0%B9%80%E0%B8%AD%E0%B8%81%E0%B8%AA%E0%B8%B2%E0%B8%A3/%E0%B9%81%E0%B8%9C%E0%B8%99%E0%B9%81%E0%B8%A1%E0%B9%88%E0%B8%9A%E0%B8%97%E0%B8%A0%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B9%83%E0%B8%95%E0%B9%89%E0%B8%A2%E0%B8%B8%E0%B8%97%E0%B8%98%E0%B8%A8%E0%B8%B2%E0%B8%AA%E0%B8%95%E0%B8%A3%E0%B9%8C%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B8%95%E0%B8%B4.pdf>> สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2566.

ชนนาถ นิตะโยและคณะ, 'เปิดข้อเท็จจริงแรงงานต่างด้าวในไทย' <<https://www.pier.or.th/abridged/2020/14/>> สืบค้นเมื่อ 24 ตุลาคม 2565.

ภาษาต่างประเทศ

'Thailand Migration Report 2019' (reliefweb, 25 January 2019) <<https://reliefweb.int/report/thailand/thailand-migration-report-2019-enth>> สืบค้นเมื่อ 14 มกราคม 2565.